

ФІНАНСОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКИ НА МАКРОРІВНІ

В.В.Горлачук, доктор економічних наук, професор

О.В.Лазарєва, викладач

*Миколаївський державний гуманітарний університет
ім. П.Могили*

У статті розглянуто стан фінансового регулювання основних соціально-економічних процесів держави на макрорівні та обґрунтовано основні складові фінансового регулювання економіки, такі як бюджетна і податкова політика в контексті бюджетного фінансування загальнодержавних програм.

Адміністративно-командні методи управління економікою СРСР призвели до нерівномірного економічного розвитку регіонів країни, створення неефективного народногосподарського комплексу, в тому числі і в Україні.

З проголошенням в 1991 році Україною державної незалежності починається новий етап формування власної національної політики і розвитку суспільно-економічних відносин. Але перша спроба початку економічних перетворень в Україні сталася ще до 1991 року, а саме 3 серпня 1990 року, коли Верховною Радою УРСР був прийнятий Закон УРСР "Про економічну самостійність Української Радянської Соціалістичної Республіки". Згідно з цим законодавчим актом Україна має право самостійно визначати економічний статус і стратегію соціально-економічного розвитку в інтересах усього народу, а також розробляти і формувати незалежну фінансову (бюджетну, податкову) політику в контексті загальнодержавної економічної політики і займатися її виконанням.

Наукові дослідження різноманітних аспектів фінансової політики знаходять свої відображення у працях таких відомих вчених як О. Василик, А. Гальчинський, О. Герасименко, Б. Карпінський, Л. Лазебник, В. Опарін, Н. Стукало, П. Юхименко та ін. Проте в їхніх працях недостатньо висвітленими залишаються питання збалансованості фінансової системи держави, регулюючих важелів впливу на соціально-економічні процеси, механізму реалізації фінансового регулювання економіки, його елементів та складових.

У контексті сказаного автори бачать розв'язання цієї проблеми через призму системного підходу, який забезпечує синергетичний ефект фінансового регулювання економіки на макрорівні, в чому і полягає актуальність роботи.

Метою роботи є поглиблення теоретико-методологічних аспектів фінансового регулювання економіки.

Нині все очевиднішим є факт, що для правильного здійснення поставлених перед фінансовою політикою завдань потрібен чіткий і глибокий науковий підхід до розуміння сутності, цілей і механізму реалізації її основного напрямку — фінансового регулювання економіки.

На наш погляд, фінансова політика — це система державних заходів, спрямованих на мобілізацію фінансових ресурсів, їх розподіл і використання державою. Вона має самостійне значення і водночас є головною метою реалізації волі держави в будь-якій сфері суспільного життя. Головним напрямком реалізації фінансової політики держави було у всі часи і залишається фінансове регулювання економіки. Фінансове регулювання економіки — це не тільки економічна категорія, це одночасно і “... важіль впливу через відповідні інструменти на соціально-економічні процеси як на рівні господарюючих суб'єктів, так і на загальні процеси відтворення на рівні окремих галузей, держави у цілому” [2, с.62].

Іншими словами, фінансове регулювання економіки — це процес цілеспрямованого і послідовного використання державою форм і методів фінансового впливу на суб'єктів господарювання для впливу на макроекономічну рівновагу і поступальний розвиток економіки на кожному конкретному етапі її функціонування.

Але в процесі фінансового регулювання економіки (збалансування важливих економічних параметрів, таких як попит і пропозиція, товарна та грошова маса, накопичень та інвестицій, фінансових ресурсів і соціально-економічних потреб суспільства, доходів і видатків державного бюджету, розмірів бюджетного дефіциту і джерел його покриття) слід мати на увазі, що досягнення загальної макроекономічної рівноваги можливе тільки в теоретичному плані.

Зрозуміло, що досягнення рівноваги навіть по одному з перелічених співвідношень спричинить одночасно дисбаланс в одному або декількох інших. Крім того, на макроекономічний рівень вихо-

дить дисбаланс інтересів, потреб та фінансових ресурсів економічних об'єктів: секторів, галузей народного господарства, регіонів та господарських комплексів. Якщо додати до цього необхідність збалансування потреб і фінансових ресурсів на наступних рівнях господарювання, то потрібно погодитися, що завдання досягнення повної макроекономічної рівноваги є ілюзорним. Реальній економічній діяльності (як і для будь-якої економічної системи) притаманний "нормальний стан "нерівноваги", який відображає на даному етапі вимушену динамічну рівновагу діючих в суспільстві сил і тенденцій, стереотипів господарської поведінки, різносторонніх інтересів. Сукупність більшості елементів такого стану характеризує певну збалансованість всіх економічних параметрів, які певною мірою задовольняють потреби суспільства. Тому і передбачається періодична зміна форм і методів впливу при еволюції економічної системи з одного стану часткової рівноваги в інший, за якої покращується збалансованість більшої кількості економічних параметрів і забезпечується більш ефективне використання ресурсів суспільства.

Складовим елементом фінансового регулювання економіки є механізм бюджетного фінансування, за допомогою якого наладжуються грошові відносини, що виникають між державою, з одного боку, і підприємствами, організаціями всіх форм власності, — з другого, з точки зору спрямування та використання грошових коштів централізованого фонду на розширене відтворення, підвищення рівня життя, задоволення суспільних потреб і забезпечення інших державних заходів.

Бюджетне фінансування покликане забезпечити вирішення найважливіших і масштабних державних завдань: фінансування пріоритетних заходів, пов'язаних з прискоренням розвитку основних галузей економіки, створення фінансових можливостей для удосконалення виробничої та соціальної інфраструктури тощо.

За умов переходу на ринкові умови господарювання бюджет сприяв відновленню економічного розвитку країни шляхом збільшення капітальних видатків на підтримку сільського господарства та розвиток інфраструктури країни, в першу чергу, дорожнього господарства. Так, у 2006 році капітальні видатки державного бюджету зросли на 41,1% порівняно з минулим роком, видатки на

Вісник аграрної науки Причорномор'я, Випуск 2, 2007

підтримку сільського господарства — в 1,4 рази, дорожнього господарства — майже вдвічі.

Потрібно відзначити, що для стабілізації економіки та розвитку підприємництва потрібна фінансова допомога держави у вигляді бюджетних субсидій, субвенцій. Значні бюджетні кошти щороку повинні спрямовуватися на фінансування соціально-культурних заходів, які дозволять державі розвивати систему освіти, культури, задовольняти мінімальні потреби населення в медичному обслуговуванні, здійснювати соціальний захист громадян, підвищувати рівень їхнього соціального забезпечення. В 2006 році субвенцій соціального спрямування перераховано в обсязі 7978,9 млн. грн., що на 1594 млн. грн. або на 25% більше, ніж у 2005 році. Вищезазначені субвенції соціального спрямування були перераховані в повному обсязі до фактичних зобов'язань місцевих бюджетів.

Стовідсотково профінансовано субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на виплату допомоги сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям — 4028,8 млн. грн., будівництво та придбання житла військовослужбовцям — 100 млн. грн., соціально-економічний розвиток регіонів, виконання заходів із запобігання техногенним катастрофам та інвестиційні проекти — 1003 млн. грн., будівництво газопроводів-відводів та газифікацію населених пунктів — 450 млн. грн. [5].

Нині державний бюджет України характеризується високим ступенем централізації фінансових ресурсів. Так, бюджетні ресурси становлять нині майже 45 відсотків від валового внутрішнього продукту (ВВП). Така централізація коштів повинна забезпечити своєчасне і повне фінансування усіх загальнодержавних програм. Однак, якщо проаналізувати бюджетне фінансування 2002-2005 років, то можна зауважити, що в цілому видатки були недофінансовані від 20 до 30 відсотків порівняно із затвердженими сумами. Є очевидним те, що основними причинами неповного фінансування було невиконання доходної частини, розбалансованість економіки, важке фінансове становище підприємств. Отже, можна дійти висновку, що механізм бюджетного фінансування тісно пов'язаний з доходами бюджету, і цей взаємозв'язок полягає у кількісній відповідності, коли при забезпеченій доходній базі бюджет має змогу фінансувати своєчасно і повною мірою суми

запланованих видатків. На 2006 рік міжнародні фінансові організації прогнозували для України зростання ВВП на рівні 2-3 відсотки. На початку року такі темпи зростання і спостерігались, але, за оперативними даними Держкомстату, реальне зростання ВВП у 2006 році становило 7,1 відсотка.

Однією з проблем, пов'язаних з функціонуванням механізму бюджетного фінансування, є необхідність чіткого визначення і розподілу сфери державного і місцевих бюджетів. На загальнодержавному рівні доцільно фінансувати видатки, які мають вирішальне значення для економіки України. На рівні місцевих органів влади слід залишити видатки, спрямовані на вирішення соціальних питань і підтримку їхнього економічного становища щодо комунальної власності. Інакше кажучи, при здійсненні механізму бюджетного фінансування необхідно чітко розподілити компетенцію між центральними органами влади та органами місцевого самоврядування і законодавче закріпити її за ними. Оскільки бюджетне фінансування є складовою фінансового регулювання економіки, за допомогою якого здійснюється реалізація бюджетних функцій, то впливає, що саме за допомогою бюджетного інвестування та фінансування відбувається надання коштів, які завдяки розподілу і перерозподілу ВВП спрямовуються державою на економічні та соціальні потреби країни.

Завдяки відновленню макроекономічної стабільності та суттєвому підвищенню темпів економічного зростання було забезпечено збалансування бюджетних показників та повне виконання дохідної частини державного бюджету за підсумками 2006 року.

Загальна сума доходів Державного бюджету України за 2006 рік становила 133521,7 млн. грн., що на 28191,5 млн. грн. або на 26,8 відсотка перевищує відповідний показник 2005 року. Рівень виконання річного плану, затвердженого Верховною Радою України зі змінами, дорівнював 104,7 відсотка, тоді як у 2005 році аналогічний показник дорівнював 99,3 відсотка.

Взагалі, за підсумками 2006 року Державний бюджет України виконано з дефіцитом у сумі 3776,7 млн. грн. або 0,7 ВВП, що відповідає економічно безпечному рівню та є значно нижчим, ніж у попередніх роках (у 2005 році – 1,8% ВВП, у 2004 році – 3,0% ВВП).

Внаслідок проведення виваженої політики фінансування державного бюджету за рахунок боргових джерел у 2006 році збереглася позитивна тенденція до скорочення показника рівня прямого державного боргу України у ВВП. Так, якщо у 2002 році це співвідношення становило 28,6%, то у 2003 році воно зменшилося до 24,7%, на кінець 2004 року становило 19,6%, на кінець 2005 — 14,3%, а на кінець 2006 року дорівнювало близько 12,3 відсотка. В цілому прямий державний борг України станом на 31 грудня 2006 року становив 66,1 млрд. грн. [1].

Основне навантаження щодо наповнення Державного бюджету України коштами лягає на податкові надходження. При цьому, з року в рік збільшується частка надходжень загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) до державного бюджету, яка становила у 2000 році — 5,6%, у 2001 році — 19,5, 2002 році — 28,7, 2003 році — 38,2, 2004 році — 36,7, 2005 році — 85,2 і в 2006 році — 88,1%.

Загалом, надходження, які забезпечуються Державною податковою адміністрацією та Державною митною службою, становлять 93,4% доходів загального фонду державного бюджету України. Так, Державна податкова адміністрація України забезпечила в 2006 році надходження до загального фонду державно бюджету в сумі 56,9 млн. грн., що більше плану на 0,5 млрд. грн. або становить 100,6% плану. Податку на прибуток підприємств надійшло 25363,6 млн. грн. або 100,2% плану на 2006 рік (перевиконання становить 38,7 млн. грн.). Надходження до загального фонду державного бюджету з податку на додану вартість зросли порівняно з 2005 роком майже в півтора рази та становили 47497,8 млн. грн. або 113,9% плану на рік (перевиконання становило 5,8 млрд. грн.).

Державна митна служба України мобілізувала 37,8 млрд. грн., що більше річного плану на 2,2 млрд. грн. або становить 106,1% плану. У бюджеті на 2006 рік надходження з митних зборів планувалися лише на I півріччя 2006 року у сумі 548,2 млн. грн. у зв'язку із скасуванням цих платежів при запланованому вступі до Світової організації торгівлі (СОТ) у II півріччі 2006 року. Проте у зв'язку із відстроченням вступу до СОТ у II півріччі надійшло митних зборів у сумі 499,2 млн. грн., що сприяло

підвищенню рівня виконання річного плану до 182,7% (перевиконано на 453,6 млн. грн.) [3].

Значний вплив на зростання частки надходжень до бюджету справляє податкова міліція. Так, за перше півріччя 2006 року діяльність податкової міліції забезпечила надходження до бюджетів і державні цільові фонди у розмірі 124,5 млн. грн. За даними управління податкової міліції Державної податкової адміністрації України, податковою міліцією лише в січні 2006 року було розкрито близько 1 тис. 748 злочинів у сфері оподаткування. Із загальної кількості розкритих злочинів 250 склали ухилення від сплати податків, з яких 97,2% – в особливо крупних розмірах. Загальна сума збитків, нанесених державі в справах цієї категорії, складає близько 177,2 млн. грн., з яких компенсовано 19,6 млн. грн. [4].

Резюмуючи вищесказане, можна зробити висновок про те, що в Україні основні елементи фінансового регулювання економіки ще тільки формуються і залишається сподіватися на те, що на зміну емпіричним методам управління економікою, в цілому, та бюджетним процесом, зокрема, прийде цілісне розуміння урядом країни макроекономічних процесів, які відбуваються в національній економіці.

Тому на порядку денному постають питання формування довгострокової макроекономічної політики, здійснення структурної перебудови економіки, приведення її у відповідність із сучасними вимогами глобалізованого середовища, побудови ефективної моделі державного управління як на державному, так і на місцевому рівнях. Важливу роль у забезпеченні реалізації цих масштабних завдань відіграватиме фінансова політика, яка повинна сприяти вирішенню стратегічних завдань держави на макрорівні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України у 2006 році (за оперативною інформацією). – К., 2007.

2. Кириленко О.П. Фінанси (теорія та вітчизняна практика): Навч. посіб. – Тернопіль: Астон, 2002. – С.62.

3. План надходжень до загального фонду держбюджету за 2006 рік перевищено / Звіт Міністерства фінансів України. – К., 2007.

4. Податкова служба учора, сьогодні, завтра. Підсумки роботи державної податкової служби України за 2006 рік. / Вісник податкової служби України від 13.03.2007 р.

5. <http://minfin.kmu.gov.ua>